

1912

3. oldal

kvadró

A magyar irodalom válsága.

Engedjék meg, hogy egy felejthetetlen képet idézzek fel Önök előtt, amely mélyen vésődött emlékezetembe:

A véres októberi napok után az orosz forradalom legyőzve hevert a cár lábai előtt. De az elnémult ország nem mondott le a reményről, hanem várva bizakodott. Akárhányszor gázolt is végig kozákpátkó a fiatal vetésen, a letiport földeken újból kalász fakadt. Mert nagy dolgok emlékei nagy dolgokat jövendöltek és a lelkek mélyén ott virrasztott az áhitat.

De ime különös nyugtalanság fogta el a kedélyeket. A legjobbak félreálltak és mögöttük lassan fogyni kezdett a tábor. Az ellenforradalom megmérgezte az elalélt ország álmait. A költők tekintete befelé fordult és nem követte többé a nagyszerű harc eseményeit. Mielőtt a kakas harmadikat kukorékolt az apostolok megfordultak és elárulták az árva országot. Leonid Andrejef, a büszke oszlop megdőlt, a vallás és a szerelem miszticizmusának hódolt meg muzsája. A távoli nyugat eddig lekicsinyelt néző közönsége megszólalt és Oroszország lebilincselve figyelt dalaira. Wedekind, Huysmans, Schnitzler és Altenberg művei elárasztották az országot. Gorkij „Anyját” a forradalom utolsó kemény és igaz alkotását, mintha valami elrejtette volna a tekintetek elől, míg Arcybaset „Szanyin”-ja mint szívárványszínű felhő kavargott a levegőben. A belső meghasonlás jelei mindig kirívóbbak lettek. A kivégzések száma havonként százakra nőtt, Pétervárott pedig idegzsongítóan izléses színházban, végnélkül zsufolt ház előtt adták Maeterlinck „Kék madará”-t, tiszta esztétizis lángján főtt varázsitalt mérve a százféle kékben áztatott szinpadról...

És ekkor történt, hogy megszólalt az ország lelkiismerete. Megszólaltak azok, akik még emlékeztek a közelmúltakra, akikben még élt a nehéz évtizedeknek és a ragyogó napoknak az értelme. A lelkiismeretek feltámadását ünnepelte Pétervár. Nyilvános vitákban szálltak harcba a legkiválóbb kritikusok az ellenforradalom irodalma ellen az ország igazi életének és belső szabadságának érdekében a pozitív célok szabad és átfogó világnézete mellett. És örökre emlékeztetcsenek lesznek a megtért Mereszkofszky írásai, amelyekben, mint egykor Zola, vádlóként lépett fel egy önmagáról megfélemedezett nemzet perében; szavai, amelyekben a megcsaltak fájdalma villámlott, elsöpörték az álmoképeket, amelynek lidércfényét követte a szerencsétlen ország.

A magyar valóság nem üti meg az orosz forradalom hőskori méreteit és mégis, a példa fáj, mert magunkra ismerünk benne. De mielőtt hasonlatra fordítanók a távoli Oroszország eseményeit, ki kell egészítenünk a képet. Az „új irodalom” — ahogy elnevezték — ott is kezdetben egybeforrott az újítók küzdelmével. A társadalom realiztikus leírása rácsáfolt az abszolutizmus öndicsőítő elméleteire és a szerelem világi uralma, amelyet a nyugati irodalom szolgált, a teológiát alapjaiban fenyegette. Eppen ezért tette a forradalom az új irány ügyét a magácvá. De mindez csupán megtévesztő látszat volt, amelyet a reakció csakhamar hasznára fordított. Míg a magyar kormány elég rövidlátó volt a „Szanyin“-t elkobozni, addig Oroszországban százezernyi példányban szabadon terjesztették azt és a „felszabadult irodalom” jelszava által megtévesztve, mohón szívta magába az ifjúság annak társadalomellenes szellemét, amely minden ortodox teológiánál jobban szolgált a kedélyek megzavarását és az egyének elszigetelését.

Az orosz impresszionisztikus líra is termelt Ady Endréket. De a tehetségtelen és hangos screg, amely nyomukban indult, — több mint valaha pengettek egyidőben lantot —, ott sem a művészet forrásaiból táplálkozott, hanem abból a politikai hiedelemből merítette népszerűségét, hogy ami új és nehezen érthető, ami formailag merész és tartalmilag különös, az egyuttal bátor és dicséretes is. Ez az irodalom is elhárította magáról a pozitív világnézet felelősségét, az elvont művészet kiváltságaira hivatkozva, pedig — és lényegét ebben ismerjük fel — a művészet odaadó szolgálata alól felszabadítva magát, hatásának feltételeit éppen ezen közéleti áramlatok ügyes kihasználásában kereste.

Ott is azt várták az új írótól, hogy bele fognak világítani a társadalom és az emberi lélek utvesztőibe és kijelölik a küzdők számára a helyes utat. De a költők ellenzöt vontak szellemük fénye elé, mert csupán saját énjüket akarták annak világánál jobban meglátni. És míg így maguk mindig tündöklőbbek lettek, a nagy sötétben egyedül tévelygett a tömeg. Későn vették észre, akik a haladás országutját rótták, hogy kiket előőrskül és felderítőkül követtek, lelkük mélyén idegenek tőlük, akár az ellenség.

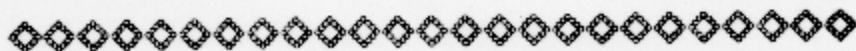
Ennek a poézisnek a természetrajzát hovatovább mindnyájan ismerjük: ez a művészet nem hisz Istenben, de nem hisz az emberben sem. Mozgalmaival szemben elfogulatlan, mert közönyös irántuk. Az életet és a művészetet egyaránt rokonainak mondja, de egyikkel szemben mindig a másikra hivatkozik. A Muzsák szertartásairól hiányzik, mert az emberiség ügyei távol tartják, de a társadalom harcaitól elvonul a Muzsáktól nyert titkos küldetést színelve. Az erőszak jelenetei előtt szemét huny, mert széphez szokva, nem bírja a durvaság látványát. A fórum zaja nem ér el az elvonult költőig, aki legszemélyesebb gondolatait is a piac zsivajába kiáltja bele. Ez az irodalom arisztokratikus, mint a ponyva hősei és a plebshez intézi szavát. Az új csupán vonzó élmény számára, amely a fejlődés és haladás gondolataitól idegen. A régi formákat nyügnék érzi, hogy új formákkal avult tartalmakat

kendőzön. Ereje abban van, hogy bírálatot nem tűr. Ha mű és közönség között nézeteltérés támad, biztosan a közönség a hibás. Az élmény és az egyéniség a fontos, e fölött pedig csak a szerző mondhat ítéletet. Ő pedig megbocsát magának, mert az egyetlen, aki őt megérlette. Sebhetlen, mert a legrosszabb vers is önműködő védőszerkezettel van ellátva: ami zavaros, az a jövő társadalom akkordja, ami füleinknek üresen hangzik, az megelőzte a világ fejlődését. És nem modern ember, aki nem lelkesedik az új utakon járó költőért...

De ne értessünk félre. Az igazi művészet nemes függetlenségben él és láthatatlan szálak fűzik azt az emberiség szívveréséhez. Befolyásától nem féltjük a haladást, mert minden valódi művészet az emberi kultúrát gazdagítja. De ama másik, tömeges és zajos irodalmi jelenség hatása és sikere éppen abban a reakcionárius befolyásban merül ki, amely mindjobban tért foglalva, százféle alakot cserélve, az agitációt megbénítja és a felvilágosítás munkája elé láthatatlan akadályokat gördít. Ennek a hatása az, hogy az ifjuságban nincsenek többé üreslelkűek és tunyák, csupán izlésesek vannak már és szemlélődők. Ennek köszönhetjük, hogy a kanászok és a jogászok mellett az esztéták nagy száma válik országunk nevezetességévé. Amazok önző közönyösségét ezeknek olcsó cinizmusa teszi ismét életképessé, kik elég vakmerőek ahhoz, hogy magukat a haladás zászlótartóinak nevezzék. És nekünk lehetetlenül kell tűrnünk, mint pöffeszkednek az általunk tört utakon a kishitű homályosság és a gögös öntetszelgés, a melankólia és a népgyűlölet szellemei...

Mondjanak bennünket képrombolóknak, de a ledöntött bálványokat nem engedjük a művészet leple alatt felépíteni. És ha az ellenség fa-lóba rejtőzve fenyegeti sáncainkat, nem fog bennünket megtéveszteni Simon rimes beszéde.

Pólányi Károly.

Mi teszi a tudományt oly hatalmassá?¹

A tudományról azt várjuk, hogy *kiétel nélkül minden dolgot, ami életünkre, sorsunkra befolyással van, uralma alá hajtson*. Természetesen nem oly értelemben, mint ahogy egy keleti zsarnok uralkodik, ki kénye-kedve szerint cselekszik, hanem úgy, hogy mindennek helyes irányt szabjon. Olyanféleképpen, amint azt a régiek vallásos hite — persze mindig hiába — valami jóindulatu istenségtől várta. Igen nagy bizakodás ez a tudomány iránt, amely végre is „csak” emberek munkája. De hiszen már láttuk, hogy minden egyéb is, ami életünkben jó és nemes, szintén emberi alkotás és csakis emberi alkotás s ennek elgondolása legalább is hajlandóvá tesz annak elfogadására, hogy a dolgok ilyen alakulása lehetséges.

¹ E cikk Ostwald „Monistische Sonntagspredigten” című könyvének egy fejezete. A benne előforduló utalások az előbbi fejezetekre vonatkoznak.